

رابطه میان انسجام ملی و توسعه ملی از منظر مدرسین دانشگاه‌های پیام نور همدان

اعظم خطیبی*

E-mail: azamkh48@pnu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۷/۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۱۲/۴

چکیده

این پژوهش به بررسی رابطه میان انسجام ملی با توسعه ملی پرداخته است. زیرا توسعه از آرمان‌های مهم برای همه جوامع می‌باشد. چارچوب نظری، با بهره‌گیری از نظریات اندیشمندان اسلامی و غیراسلامی است. اهداف تحقیق شامل: تبیین رابطه معناداری بین مؤلفه‌های انسجام ملی (اتحاد ملی، معیار وحدت، نظم اجتماعی، محبت و اجرای عدالت اجتماعی) با توسعه ملی می‌باشد. روش تحقیق، پیمایشی و شیوه نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه است که پایایی آن $84/78$ درصد به دست آمد. یافته‌ها نشان داد اجرای عدالت اجتماعی ($R = 0/435$) و اتحاد ملی ($R = 0/324$) بیشترین همبستگی و رابطه معناداری را با توسعه ملی دارند. تحلیل مسیر نشان داد متغیر محبت بیشترین تأثیرگذار و اتحاد ملی بیشترین تأثیر را از سایر متغیرها پذیرفته است. همبستگی بین انسجام ملی با توسعه ملی بسیار شدید به دست آمد ($R = 0/458$).

کلید واژه‌ها: انسجام ملی، اتحاد ملی، توسعه ملی، فضای عاطفی با محبت، نظم و اجرای عدالت اجتماعی.

* دکتری جامعه‌شناسی، عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور، ایران، نویسنده مسئول

مقدمه و طرح مسأله

با غور در تاریخ ادیان و اعماق قرآن در رابطه با زندگی همه پیامبران، پیام الهی آنان مبتنی بر اتحاد و انسجام امتشان بوده تا بر محور توحید و دوری از تفرقه، امت دارای زندگی سرشار از طراوت و شادابی روحی - روانی باشند و پلیدی‌ها را از سیمای زندگی فردی و اجتماعی خود بزدایند.

اتحاد و انسجام آحاد و اقوام جامعه از مسائل عمده‌ای است که نیاز به بررسی دارد تا هویت جامعه حفظ گردد. زندگی اجتماعی انسان‌ها برای رفع نیازهای آنها و حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب شکل گرفته است. رسیدن به وضعیت مطلوب، همان توسعه و پیشرفتی است که در طول تاریخ، جوامع راه‌های مختلفی را با در نظر گرفتن مؤلفه‌ها و ارکان و عناصر اساسی نظام اجتماعی خود (سیف‌الهی، ۱۳۸۲: ۴۷) برای نیل بدان در پیش گرفته‌اند. در این حرکت گاه شتابان و گاه کند و تدریجی، گاه واپسگرا و گاه پیشرو، مسیر رسیدن به توسعه را طی نموده‌اند. برخی جوامع در این مسیر موفق‌تر و برخی نه تنها قادر به رسیدن به وضعیت مطلوب نبوده بلکه موانع و مشکلاتی را نیز تحمل نموده‌اند. آنچه در اروپای قرن ۱۸ اساس توسعه قلمداد می‌شد، اقتصاد و رابطه لیبرال دموکراسی بود. تضادهای قومی و فرهنگی مهاجرین، برای دسترسی به شغل و رفاه، انسجام و نظم درونی جامعه را تهدید می‌کرد. به همین دلیل جهت‌رهایی جامعه از هرگونه نابسامانی در دوره اثباتی، زبان مشترک، وفاق مشترک و دین مشترک و تقسیم کار از سوی کنت پیشنهاد گردید (ن.ک: آرون، ۱۳۷۰ و تنهایی، ۱۳۷۹ و ریتزر، ۱۳۷۴). دورکیم انسجام اجتماعی را عامل وفاق جمعی دانسته، نظم و انضباط و نوعی از مفهوم اقتدار را نیز برای تضمین قاعده‌مندی رفتار ضروری می‌دانست و بر این باور بود که رفتار اخلاقی مستلزم وابستگی یا تعلق به یک گروه اجتماعی است (شارع‌پور، ۱۳۸۶: ۲۴). دانشمندان اجتماعی برای ایجاد انسجام در جامعه نابسامان اروپایی عصر صنعت، راهکارهایی را اندیشیده‌اند (ن.ک: ریتزر، ۱۳۷۴ و آرون، ۱۳۷۰ و نیک‌خلق و وثوقی، ۱۳۸۶ و تنهایی، ۱۳۷۹ و توسلی، ۱۳۷۱) اما الگوی خاص توسعه در کشورهای در حال توسعه اغلب به توالی بروز بحران‌های مختلف هویت و مشروعیت و مشارکت و شیوه‌های حل آنها و نیز مرحله تاریخی که آن کشور در آن قرار دارد، بستگی دارد (موثقی، ۱۳۸۷: ۲۲۱). به همین دلیل مسیر توسعه ایران با مسیر غرب تفاوت فاحشی دارد. ایران سرزمین اقوام (ن.ک: زیباکلام، ۱۳۸۲ و احمدی، ۱۳۸۳) و کشوری اسلامی و با شرایط سوق الجیشی و بین‌المللی - منطقه‌ای و مسائل داخلی خاص خود است و به شدت

مورد توجه بیگانگان مغرض قرار دارد که در تلاشند تا با تحریکات قومی و حمایت از سازمان‌های سیاسی قومی (جوانی، ۱۳۸۶: ۱۶) بی‌ثباتی و ناآرامی را در آن به وجود آورند. در این شرایط حفظ نظم و انسجام از لوازم و ارکان اصلی است اما اعمال آن به تنظیم سیاسی در ابعاد چهارگانه فرهنگی - اجتماعی - سیاسی و اقتصادی جامعه بستگی دارد (ن.ک: چلبی، ۱۳۸۲). چنانچه انسجام و یکپارچگی ملی و اجتماعی متزلزل شود، به تبع آن پایه‌ها و مایه‌های تشکیل و دوام جامعه و دولت تضعیف می‌گردد و منابع و مبانی اقتدار و مشروعیت نظام زیر سؤال می‌رود (موثقی، ۱۳۸۷) و نابرابری‌های جدیدی شکل گرفته و تغییر سریع ارزش‌های معنوی و نهایتاً تهدید جدی رضایت اجتماعی به وجود می‌آید (رفیع‌پور، روزنامه ایران، یکشنبه ۸۴/۱۱/۳۰ به نقل از موثقی، ۱۳۸۷: ۲۱۳). در چنین وضعیتی نه تنها سرمایه انسانی و اجتماعی از بین می‌رود بلکه سرمایه‌های طبیعی و فیزیکی نیز به هدر می‌رود و انباشت سرمایه و سرمایه‌گذاری مولد و درآمد برای مردم صورت نمی‌گیرد (موثقی، ۱۳۸۷: ۲۱۵) و توسعه بی‌معنا می‌شود.

نکته بسیار اساسی که رهبر فرزانه با درایت همیشگی خود تأکید بر آن دارند، اتحاد ملی و انسجام اسلامی است (۱۳۷۹/۲/۲۳). زیرا مردم را از تنهایی و تک‌روی دور و در جمع پیوسته می‌دارد (باقری، ۱۳۷۹: ۱۶۷). به دلیل حساسیت موضوع در این برهه از زمان، نیاز به شناخت سیستماتیک رابطه انسجام ملی با توسعه ملی می‌باشد.

بنابراین، مسأله اساسی آن است که براساس تأکیدی که استراتژی راهبردی کلان جامعه به بومی‌سازی نظریه‌پردازی در حوزه علوم انسانی دارد، با تأکید بر نظرات امام علی (ع) و مقام معظم رهبری و برخی از صاحب‌نظران اجتماعی، در رابطه با اتحاد و انسجام ملی، مؤلفه‌های انسجام ملی را شناسایی کرده و به بررسی رابطه معناداری بین انسجام ملی با توسعه ملی بپردازد. آن‌گاه براساس یافته‌ها راهکارهایی برای حفظ و تقویت اتحاد و انسجام ملی در جهت توسعه پایدار بیابد. یعنی دارای دو هدف نظری و عملی می‌باشد. زیرا شامل دو مرحله روشی است؛ ۱- توصیفی (اکتشافی) که از طریق مطالعه اندیشه‌ها به دنبال شناخت است. این هدف نظری به شرح زیر می‌باشد.

شناخت مؤلفه‌های اتحاد ملی از منظر برخی از اندیشمندان اجتماعی مسلمان و غیرمسلمان

۲- روش تبیینی که برای استنباط و تعمیم یافته‌ها به بررسی عینی داده‌ها می‌پردازد. این هدف عملی به دنبال تبیین رابطه معناداری بین مؤلفه‌های انسجام ملی با توسعه ملی از دیدگاه مدرسین دانشگاه‌های پیام نور است.

سؤال‌ها

- براساس هدف اکتشافی، سؤال‌ها به شرح زیر می‌باشد:
- مؤلفه‌های انسجام ملی کدامند؟
  - آیا رابطه معناداری بین انسجام ملی با توسعه ملی از منظر مدرسین دانشگاه‌های پیام نور وجود دارد؟
  - کدام مؤلفه بیشترین تأثیر را بر توسعه ملی دارد؟
  - راهکارهای حفظ و تقویت اتحاد و انسجام ملی در جهت توسعه پایدار کدامند؟

فرضیه‌ها

- براساس هدف تبیینی، فرضیه‌ها به شرح زیر می‌باشد.
- فرضیه‌ها (بیکر، ۱۳۸۶: ۵۶) براساس نظریات و تئوری‌های استفاده شده در متن به شرح زیر تنظیم شده‌اند:
- ۱- بین مؤلفه‌های اتحاد ملی با توسعه ملی از دیدگاه مدرسین دانشگاه پیام نور رابطه معناداری وجود دارد.
  - ۲- بین معیارهای وحدت با توسعه ملی از دیدگاه مدرسین دانشگاه پیام نور رابطه معناداری وجود دارد.
  - ۳- بین اجرای عدالت اجتماعی با توسعه ملی از دیدگاه مدرسین دانشگاه پیام نور استان همدان رابطه معناداری وجود دارد.
  - ۴- بین مهیا ساختن فضای عاطفی سرشار از محبت برای نسل جوان در درون جامعه با توسعه ملی از دیدگاه مدرسین دانشگاه پیام نور رابطه معناداری وجود دارد.
  - ۵- بین نظم اجتماعی با توسعه ملی از دیدگاه مدرسین دانشگاه پیام نور رابطه معناداری وجود دارد.

چارچوب نظری و تعریف مفاهیم

مقدمه

این بخش ابتدا مفهوم وحدت و انسجام در اندیشه اسلامی و اجتماعی را بررسی می‌کند سپس به مفهوم توسعه می‌پردازد.

براساس خطبه‌های امام علی (ع) وحدت و دوری از تفرقه از مهم‌ترین علل رهبری و عزت است که توسعه پایدار را به دنبال دارد. شهید مطهری بیان می‌دارد: «طبعاً هر

کس می‌خواهد بداند آنچه علی(ع) درباره آن می‌اندیشید و نمی‌خواست آسیب ببیند و برایش اهمیت قائل بود که چنان رنج جانکاه را تحمل کرد چه بود؟ به احتمال باید گفت آن چیز وحدت صفوف مسلمین و راه نیافتن تفرقه در آن است ... و علی القاعده علی(ع) به خاطر همین مصلحت سکوت و مدارا کرد» (مطهری، ۱۳۵۳: ۱۷۸). امام علی(ع) در خطبه‌های ۱۹۲ و ۲۷ و ۷۷، وحدت و انسجام در صفوف مسلمین را عامل سیادت و رهبری و عزت و سرپرستی و پیشوایی سراسر برمی‌شمارد که عامل توسعه‌ای گسترده و پایدار می‌باشد. هم‌چنین تفرقه و پراکندگی را عامل شکست و زبونی و در نهایت نابودی برمی‌شمارند. مقام معظم رهبری نیز در این مکتب پرورش یافته‌اند و در باره اتحاد و انسجام ملی هم اقدامات عملی و هم نظرات راهبردی دارند. از اقدامات عملی به سرعت عبور می‌شود و به نظرات راهبردی ایشان که متناسب با موضوع پژوهش است، پرداخته می‌شود.

مؤلفه‌های وحدت از منظر مقام معظم رهبری

مقام معظم رهبری در جهت ایجاد همگرایی و وحدت گروه‌ها با الهام از علی(ع) راه‌های متعددی را ارائه نمودند که به دو دسته کلی قابل دسته‌بندی است، ۱- اقدامات عملی ۲- نظرات راهبردی.

۱- اقدامات عملی مانند فراخوانی گروه‌های فعال در صحنه سیاسی در جهت فراهم کردن آرامش و وحدت، نشست با سران جناح‌ها و شخصیت‌های سیاسی و... (باقری، ۱۳۷۹: ۱۵۱). این اقدامات در این پژوهش بررسی نمی‌شود و در پراکنش قرار می‌گیرد.

۲- نظرات^۱ راهبردی؛ ایشان مهم‌ترین عامل اتحاد ملی در کشور را ایمان به خدای احد و واحد این ملت بزرگ قلمداد نمودند. هم‌چنین دشمن‌شناسی، پرهیز از جبهه‌بندی‌های کاذب، تأکید بر مرزبندی بین خودی و غیرخودی، شفاف‌سازی مفهوم وحدت، تأکید بر بلا اشکال بودن سلیقه‌ها، ارائه معیارهای وحدت، ... را از عوامل انسجام و اتحاد برمی‌شمارند (باقری، ۱۳۷۹: ۱۵۲).

به دلیل محدودیت فضای مقاله از بیان همه مفاهیم در اندیشه ایشان، خودداری و به مفاهیمی که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرند بسنده می‌شود.

1. The point of view

تعریف مفاهیم راهبردی از نظر مقام معظم رهبری

دشمن‌شناسی: «... دشمن ما آن کسی است که برای این انقلاب نه فقط دل نسوزانده بلکه حتی در مقابل این انقلاب در برهه‌هایی از زمان ایستاده است». بعضی در مقابل انقلاب در زمان پهلوی و بعضی در زمان نظام اسلامی، خرابکاری کردند. هدف اینها تخریب وحدت ملی است.» (مقام معظم رهبری، ۷۸/۹/۲۶ به نقل از: باقری، ۱۳۷۹: ۱۵۶). طرح مبحث دشمن‌شناسی از سه جهت می‌تواند به انسجام و همدلی جناح‌های اصیل انقلاب کمک کند؛ الف) جریاناتی که در چند ساله اخیر سعی کردند وجود دشمن و توطئه را امری توهمی جلوه دهند و سه هدف را مد نظر داشتند: ۱- متزلزل کردن باور جناح‌های طرفدار انقلاب نسبت به وجود دشمن. ۲- رخنه در صفوف جناح‌های وفادار به انقلاب. ۳- نفوذ در ارکان نظام (باقری، ۱۳۷۹: ۱۵۳). ب) جهت دوم در خصوص شگردها و اهداف دشمن است که سه هدف را دنبال می‌کند: ۱- تخریب وحدت ملی و یکپارچگی ملت ایران ۲- تخریب ایمان و باورهای کارساز در دل مردم ۳- تخریب روحیه امید و آینده در ذهن مردم (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۹/۱/۱ به نقل از: باقری، ۱۳۷۹: ۱۵۵). ج) پرهیز از نگاه دشمنانه نسبت به یکدیگر و مقابله با دشمن اصلی (باقری، ۱۳۷۹: ۱۵۵).

تأکید بر مرزبندی: از نظر رهبر انقلاب مرزبندی خودی و غیرخودی مربوط به آحاد ملت نیست بلکه مختص جریانات سیاسی است. هم‌چنین با ارائه ملاک‌ها و معیارهای مشخص خودی و غیرخودی است که با تمسک به آن...، مشخص می‌شود که خودی کیست؟ «آن کسی که دلش برای اسلام و انقلاب می‌تپد، به امام ارادت دارد برای مردم به صورت حقیقی احترام قائل است. غیرخودی کیست؟ کسی که دستوراتش را از بیگانه می‌گیرد. دلش برای بیگانه و برگشتن آمریکا می‌تپد. کسی که از اول انقلاب به دنبال ایجاد رابطه دوستانه با آمریکا بود، اهانت می‌کرد و به آمریکا احترام و اظهار علاقه می‌کرد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۸/۱/۵ به نقل از: باقری، ۱۳۷۹: ۱۶۱).

شفاف‌سازی مفهوم وحدت: از نظر رهبر انقلاب: «وحدت ملی و وحدت جناح‌ها، یعنی نبودن تفرقه و نفاق و درگیری و کشمکش. حتی در جماعتی که از لحاظ اعتقاد دینی هم مثل هم نیستند، می‌توانند اتحاد داشته باشند، می‌توانند کنار هم باشند، می‌توانند دعوا نکنند» (باقری، ۱۳۷۹: ۱۶۲). موثقی (۱۳۸۷) نیز سنتگرایی، تجددگرایی و بنیادگرایی را از آفت‌های وحدت برمی‌شمارد که علی‌رغم منازعه صوری و سطحی

یکدیگر، مدام یکدیگر را بازتولید می‌کنند و وضعیت آشفته و آنومیک و بی‌سامانی جامعه را تشدید می‌نمایند (شرابی، ۱۳۸۰: ۲۱۴). در این شرایط اصل شفافیت و پاسخگویی دولت و محاسبه‌پذیری آن در حوزه‌های عمومی و سیاسی مخدوش و مرز میان حوزه خصوصی و عمومی و نفع شخصی و عمومی به هم می‌ریزد و جامعه به وضع طبیعی هابزی «همه علیه همه» برمی‌گردد (موتقی، ۱۳۸۷: ۲۱۵). بنابراین فرایند آگاهی دگرگون‌سازی، برای آن‌که کارا و مؤثر باشد، باید بر پایه استقلال باشد و از روی خودآگاهی انتقادی صورت گیرد (موتقی، ۱۳۸۷: ۲۱۴).

بلاشکال بودن وجود سلیقه‌ها: رهبر معظم انقلاب بر اساس سیره امام راحل (ره) بارها بر اختلاف سلیقه‌ها صحه گذاشتند و همواره متذکر شدند که نباید اختلاف سلیقه‌ها منجر به رفتارهای خصمانه و پرخاشگرانه شود. ایشان دو نوع اختلاف را مطرح کردند: ۱- اختلاف ممدوح و مطلوب و ۲- اختلاف مذموم و مطرود (باقری، ۱۳۷۹: ۱۶۳). در اختلافات نوع اول تنش و درگیری وجود ندارد و بالنده و حیات‌بخش و سازنده است. اختلافات باید مثل اختلاف دو هم‌مباحثه‌ای باشد ... باید اصل رحماء بینهم و اشداء علی‌الکفار بین معتقدین به انقلاب و نظام حاکم باشد (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷/۹/۲۴ به نقل از: باقری، ۱۳۷۹: ۲۱۴).

ارائه معیارهای وحدت: این معیارها از نظر مقام معظم در حول سه محور قابل دسته‌بندی می‌باشند؛ الف) معیارهای معطوف به قانون (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۹ به نقل از: باقری، ۱۳۷۹: ۱۶۶). ب) معیارهای معطوف به اخلاق. ... یعنی «از محوریت خارج کردن من، یعنی کم کردن منیت‌های شخصی، قومی، سیاسی، به سمت آن اتحاد حقیقی در زیر سایه احکام الهی» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۸/۷/۹ به نقل از باقری، ۱۳۷۹: ۱۶۶). ج) معیارهای معطوف به ارزش‌های انقلاب؛ «هر اختلاف سلیقه‌ای هم که باشد، اصل احترام به اسلام، قرآن، پاسداری از انقلاب و راه امام و عزت و استقلال این کشور، تلاش برای آسوده کردن خاطر ملت و از بین بردن مشکلات، بر جای خود مستحکم و محفوظ است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷/۱۰/۲۸ به نقل از: باقری، ۱۳۷۹: ۱۶۷). «آنهایی که به ارزش‌ها توجه می‌کنند و تحول و پیشرفت را نادیده می‌گیرند، تحجر آنها را تهدید می‌کند که باید مواظب باشند و آنهایی که به تغییر و تحول توجه می‌کنند و ارزش‌ها را در درجه دوم قرار می‌دهند، خطر انحراف در آنها وجود دارد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷/۱۰/۲۸ به نقل از باقری، ۱۳۷۹: ۱۶۸).

مؤلفه‌های وحدت و انسجام از منظر برخی از متفکران اجتماعی مسلمان

فارابی بر این باور است که؛ «آن چه عامل پیدایش همبستگی اجتماعی می‌شود، محبت است و استقرار و استمرار این همبستگی در گرو اجرای عدالت است» (بارنز، ۱۳۷۰: ۷۰). اخوان‌الصفاء معتقدند؛ «داشتن باورها و ایده‌های مشترک، عامل همبستگی اجتماعی است و محبت، رحمت و دلسوزی، مدارا و رعایت مساوات از سوی افراد، همبستگی اجتماعی را تداوم می‌بخشد و بنای این تداوم، تعاون است» (بارنز، ۱۳۷۰: ۷۰). به نظر خواجه نصیر: «محبت موجب اتحاد و همبستگی میان افراد و مانع از هم گسستن پیوندهای اجتماعی می‌شود. با وجود محبت، روال امور در جامعه به‌طور طبیعی خواهد بود و در صورت فقدان آن است که اولیای امور، برای حفظ نظام جامعه و کنترل رفتار اجتماعی باید به نظارت بر اجرای عدالت و انصاف در میان اجتماع اهتمام ورزند» (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۲۸۸). ابن خلدون عصیبت را عامل رشد و شکوفایی تمدن‌ها و اتحاد و همبستگی قومی و قبیله‌ای می‌داند (۱۳۵۲، ج ۱: ۲۳۶) و رفاه‌زدگی، تجمل‌پرستی و راحت‌طلبی و خودکامگی پادشاهان را عامل زوال و نابودی همبستگی و در نهایت آفت دولت‌ها قلمداد می‌کند (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۳۳۳؛ مقدمه ابن خلدون، ۳۱۹). به نظر او راه جلوگیری از این آسیب و بلای خانمان‌سوز، داشتن عصیبت و ساده‌زیستی و شجاعت می‌باشد (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۳۲۵ و گنابادی، ۱۳۵۲: باب دوم).

به نظر موتقی در کتاب «دین، جامعه و دولت در ایران»، اگر در فرهنگ سیاسی حاکم بر جامعه، مفاهیمی چون عقل، آزادی فرد و جامعه، قانون، نظم، کار و دانش، عدالت‌خواهی، وطن‌دوستی، تحول و مدارا، اعتدال و واقع‌بینی، تعقیب نفع شخصی در پیوند با منافع ملی و مصلحت‌همگانی و نه برخلاف آن، نوآوری و ابتکار آزاد، انتقاد و استقلال فرد و جامعه، رقابت و مشارکت و... وجود داشته باشد، به نحوی که رفتار سیاسی افراد و گروه‌ها در سطوح مختلف از نخبگان تا قشرهای مختلف مردم دارای نظم و انتظام و هماهنگی شود، در آن صورت کشور با وفاق اجتماعی و همبستگی ملی و حل و رفع بحران هویت و مشروعیت و پیوند جامعه و دولت، به توسعه پایدار خواهد رسید. ایشان، غلبه‌گرایی‌های محافظه‌کار، بنیادگرا و تجدد مآبانه بر فرهنگ جامعه را از آفات و خطرهای تهدیدکننده وفاق اجتماعی (وحدت ملی) برمی‌شمارد (۱۳۸۷: ۲۱۲).

علل انسجام از منظر برخی از جامعه‌شناسان غربی

دورکیم انسجام را عامل بقای جامعه می‌داند و معتقد است که انسجام هنگامی حفظ

می‌شود که افراد با موفقیت در گروه‌های اجتماعی ادغام شوند و با مجموعه‌ای از ارزش‌ها و آداب و رسوم مشترک هدایت و تنظیم شوند (گیدنز، ۱۳۸۸: ۱۵). هم‌چنین تقسیم اجتماعی کار را در جامعه ارگانیکی عامل انسجام می‌داند. از نظر او وجدان جمعی عامل نظم و بقای جامعه است (توسلی، ۱۳۷۰: ۶۵؛ استونز، ۱۳۸۱: ۷۹؛ تنهایی، ۱۳۷۹: ۱۳۴). پارسر (۱۹۵۱) در نظام اجتماعی، چهار خرده‌نظام فرهنگی - اجتماعی - سیاسی و اقتصادی مطرح می‌سازد که به تبیین نظم و انسجام در درون آنها می‌پردازد (توسلی، ۱۳۷۰: ۱۸۸؛ گیدنز، ۱۳۸۸: ۲۶) و اعتماد اجتماعی را زمینه‌ساز این انسجام می‌داند به گونه‌ای که عامل وحدت و اتحاد می‌گردد (تنهایی: ۱۳۷۹: ۱۷۱). هم‌چنین راندل کالینز (۱۹۹۲: ۷۷) به مطالعه علمی «فضای توجه»^۱ که بیانگر مشارکت افراد در شبکه‌های ارتباطی بوده و ساختار فرصت آنها را می‌سازد، پرداخته است (قانع‌راد، ۱۳۸۵: ۴۵). به نظر می‌رسد که در شبکه‌های ارتباطی^۲ مبتنی بر توجه است که ساختار جامعه منظم و منسجم می‌گردد.

مؤلفه‌های انسجام و اتحاد ملی در برخی از تحقیقات

برخی از تحقیقات، تقویت غرور ملی (مفاخر ملی)، تمهیدات حرکت به سوی جهانی‌شدن، آموزش علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، بازنمایی نمادها یا هویت‌های خاص، سبک زندگی جوانان و مشارکت آنان را از مؤلفه‌های اتحاد ملی برمی‌شمارد (میکائیل، ۱۳۸۶: ۳۳ و ۳۴) و تحقیق دیگری عدالت (۸۹/۲)، ۲- ایمان به خدا (۸۷/۷)، ۳- دشمن‌شناسی (۸۷/۷)، ۴- نظم اجتماعی (۷۰) را به‌عنوان مؤلفه‌های اتحاد ملی نام می‌برد که در سلسله مراتب مؤلفه‌ها، در رتبه‌های اول از اهمیت قرار می‌گیرند (خطیبی، ۱۳۸۶: ۸۳). تحقیق دیگری نیز رعایت حقوق مردم از سوی دولت اسلامی و رعایت حقوق دولت اسلامی از سوی مردم و رعایت حقوق مردم از سوی یکدیگر، برقراری عدالت در زمینه‌های مختلف، برگزاری و شرکت در مناسک اجتماعی و اتحاد بین شیعه و سنی را از علل اتحاد و انسجام برمی‌شمارد (ولی‌پور، ۱۳۸۶: ۸۳).

مفهوم توسعه از منظر برخی از جامعه‌شناسان

از منظر جامعه‌شناسان توسعه به معنای رشد موزون و هماهنگ با ابعاد و جنبه‌های نظام اجتماعی، به گونه‌ای که براساس امکانات، نیازها و شرایط درونی باشد (رفیع‌پور، ۱۳۷۷:

1. Attention Space

2. Interaction-Regard

۵۴۱؛ سیفالهی، ۱۳۸۱: ۳۸) و ارتقای مستمر کل جامعه (نراقی، ۱۳۷۰: ۳۱) را در برگیرد. توسعه یعنی تحول از لایه‌های سطحی رفتار و هنجارها و عادات تا ارزش‌ها و اصول و قواعد کلی هادی ذهن و عمل. این تحول، عمقی، پویا، دائمی و زاینده می‌باشد (کچوئیان، ۱۳۷۳: ۲۵۴). توسعه در اصل باید نشان دهد که مجموعه نظام اجتماعی، هماهنگ با نیازهای متنوع، اساسی و خواسته‌های افراد و گروه‌های اجتماعی در داخل نظام از حالت نامطلوب زندگی گذشته خارج شده و به سوی وضع یا حالتی از زندگی که از نظر مادی و معنوی بهتر است، سوق می‌یابد (تودارو، ۱۳۶۶: ۱۳۵). از نظر برخی از نویسندگان با توجه به تجربه ژاپن و تا حدودی انگلستان، بهترین توالی برای حل مسائل توسعه را بین سه متغیر وحدت، اقتدار، مساوات (مشارکت) می‌دانند اما برخی دیگر با توجه به تجربه اروپا و ترکیه، روی توالی سه متغیر اقتدار، هویت و مساوات توافق دارند (داد، سی، ۱۳۶۹: ۹۱ به نقل از موتقی، ۱۳۸۷: ۲۲۱). این امر به معنای آن است که وفاق اجتماعی و پیرو آن ایجاد مشروعیت و اقتدار در قالب دولتی ملی و توسعه خواه، سخت ضروری است و به قول سیدجمال‌الدین اسدآبادی وحدت قدرت می‌آورد و قدرت سیادت ایجاد می‌کند (موتقی، ۱۳۷۵، ج ۱ و ۱۳۸۷: ۲۲۱).

به نظر کچوئیان عدالت پیش شرط توسعه است (کچوئیان، ۱۳۷۳: ۲۵۶) و از نظر رفیع‌پور (۱۳۷۷: ۵۴۳) «اگر معیار توسعه و پیشرفت نظام اجتماعی را امکان ارضاء نیازهای اساسی^۱ و کاهش پیچیدگی اجتماعی، نظم اجتماعی، ملاحظات اجتماعی و کمک به هم‌نوع، توافق و وحدت ارزشی، عدالت اجتماعی، انسجام اجتماعی (صرف‌نظر از نابرابری‌های اجتماعی) در نظر بگیریم» (۱۳۷۷: ۵۴۳)، نیازمند توجه به توسعه پایدار می‌باشیم (ن.ک: رفیع‌پور، ۱۳۷۷؛ لهسایی‌زاده، ۱۳۸۷؛ ازکیا، ۱۳۸۱).

بنابراین نگاه به درون و داشته‌ها و نباشته‌ها و تأکید بر مکتب حاکم بر جامعه (اسلام) که برای آحاد مردم صرف‌نظر از هر قوم و مذهبی، ارزش ذاتی قائل است و تدوین مفروضات مسلم^۲ توسعه براساس این مکتب از یک‌سو و توجه به شرایط حاکم بر جهان حاضر و حاکمیت ارتباطات الکترونیکی و از جاکنندگی^۳ زمان و مکان (ن.ک: گیدنز، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸ و ۱۹۸۴) از سوی دیگر از عوامل تسهیل و تسریع توسعه بومی و ملی ایران می‌باشد. هر کشوری که از ثبات سیاسی، توسعه اقتصادی و رفاه عمومی برخوردار باشد دارای امنیت و آرامش و سازندگی است و در مقابل

1. Basic Needs

2. Assumption

3. Disembedding

تهدیدات بالقوه با تکیه بر وحدت ملی، بهتر می‌تواند مقاومت و ایستادگی کند» (علی بابایی، ۱۳۶۹: ۳۴۰).

براساس آنچه گذشت، تعریف متغیرها و مدل پژوهش به شرح زیر ارائه می‌گردد.

تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

توسعه: برخورداری هر کشوری از ثبات سیاسی، توسعه اقتصادی و رفاه عمومی، امنیت و آرامش و سازندگی (علی بابایی، ۱۳۶۹: ۳۴۰).

اتحاد ملی: انجام فعالیت‌های رسمی و غیررسمی براساس دستورات الهی، شناخت دوستداران واقعی اسلام و انقلاب و معرفی آنها به مردم (کسانی که قلبشان برای انقلاب می‌تپد، به امام و ارزش‌ها، ارادت دارند و برای مردم احترام قائل هستند)، دوری از جبهه‌بندی‌های کاذب در درون سازمان‌ها و مجامع عمومی علیه یکدیگر، مدارا و پذیرش اختلاف سلیقه‌ها، احترام و عمل به قانون، آگاه‌سازی افراد جامعه از مفاهیمی مثل جامعه مدنی، اصلاحات، خشونت، آزادی، توسعه سیاسی، تساهل و تسامح در جامعه، حفظ خرده‌فرهنگ‌ها و دفاع از قومیت‌ها (بیانات مقام معظم رهبری، ۸۶/۷/۲۱).

معرف‌های نظم اجتماعی: تقسیم کار اجتماعی براساس توانمندی‌ها و شایستگی‌ها و اعتماد به افراد، نظارت دقیق در اجرای قوانین از سوی مسئولین، تقویت پاداش‌ها و تخفیف مجازات‌های افراد نادم، نظارت دقیق مردم بر عملکرد مسئولین (یاراحمدی، ۱۳۹۰: از سایت مدیریار).

معیار وحدت معطوف به ارزش‌های انقلاب: رفع شکاف طبقاتی در جامعه، دوری زمامداران و مردم از اسراف و تجمل، آزادی فکر و بیان برای اهل علم و نظر، سلامت دینی و اخلاقی زمامداران، عمل و التزام به ارزش‌های انقلاب از سوی مسئولین و مردم. معیارهای معطوف به اخلاق: نبود خودخواهی، مصلحت‌اندیشی و قبیله‌گرایی در مسئولین، توجه به مصلحت کشور و نظام توجه به آینده‌های بلندمدت، عمل و التزام به اخلاق اسلامی از سوی مسئولین و مردم.

معرف‌های محبت و فضای عاطفی: اصطلاح فضای عاطفی براساس نظریه فضای توجه کالینز ساخته شده است. فضای توجه، بیانگر مشارکت افراد در شبکه‌های ارتباطی بوده که ساختار فرصت آنها را می‌سازد. کالینز (۲۰۰۰) اهمیت «مراسم تعاملی»^۱ را مورد

بحث قرار می‌دهد. مراسم تعاملی نوعی کنش متقابل است که افراد را در یک اجتماع اخلاقی مقید می‌سازد و نمادهایی را می‌آفریند که اعضا از طریق آن جهان خویش را می‌بینند. افرادی که در مراسم تعاملی شرکت می‌کنند، با توجه به شدت کنش متقابل از «انرژی عاطفی»^۱ پر می‌شوند و شور و اشتیاق حرکت به طرف اهداف نمادین پیدا می‌کنند. این انرژی از موقعیت‌های مشارکت در مراسم، به موقعیت‌های تنهایی سرایت می‌کند و در غیاب گروه نیز کارساز است (قانع‌راد، ۱۳۸۵: ۴۵).

مهیا ساختن محیطی سرشار از محبت برای نسل جوان و همه در درون جامعه و تقویت روابط عاطفی صمیمانه و مبتنی بر استمرار محبت در داخل دانشگاه‌ها، سازمان‌ها، خانواده‌ها و بین دولت و مردم.

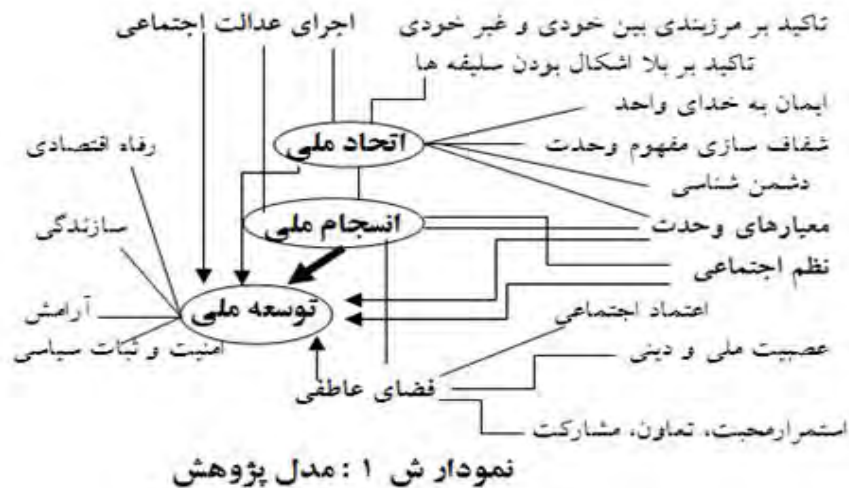
معرف‌های اجرای عدالت اجتماعی: گزینش و استخدام افراد براساس ضوابط و توانمندی‌ها، گزینش نخبگان علمی، فرهنگی، اجتماعی با معیارهای مشخص و بدور از پارتی و خویشاوندگرایی، نظارت دقیق بر اعمال کارگزاران اصلی جامعه (غنوی، ۱۳۹۰: ۱).

در مجموع با استناد به مبانی نظری بیان شده در این پژوهش معرف‌های انسجام ملی شامل پنج مؤلفه اتحاد ملی، نظم اجتماعی، معیار وحدت، فضای عاطفی و عدالت اجتماعی می‌باشد. چنانچه جامعه از این مؤلفه‌ها برخوردار باشد، دارای انسجام بوده و بستر مناسب برای توسعه فراهم خواهد شد.

برای عملیاتی کردن متغیرها، معرف‌ها به صورت گویه تنظیم و در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت از خیلی زیاد تا خیلی کم سنجیده شدند.

براساس چارچوب نظری مدل پژوهش به شکل نمودار شماره ۱ ترسیم می‌گردد.

روش پژوهش

روش پژوهش، پیمایشی است. زیرا وسیله بسیار مناسبی برای سنجش نگرش‌ها و جهت‌گیری‌ها (بی، ۱۳۸۱: ۵۳۰) و عام‌ترین نوع تحقیقات اجتماعیست (بیکر، ۱۳۸۶: ۱۹۶). این تحقیق در سال ۱۳۸۹-۱۳۹۰ انجام گرفت.

جامعه آماری آن کل مدرسان مراکز دانشگاهی پیام نور استان همدان با ۸۰۰ نفر در رشته‌های علوم انسانی شامل؛ ۲۴/۵۵٪ زن و ۷۵/۴۵٪ مرد هستند.

حجم نمونه: براساس فرمول کوکران (منصورفر، ۱۳۷۱)، و با در نظر گرفتن نسبت، زن و مرد، $t = 1/96$ و $d = 0/05$ براساس فرمول نسبتی $n = t^2pq + d^2$ (رفیع‌پور، ۱۳۷۲) ۱۰۸ نفر برآورد شده است.

شیوه نمونه‌گیری: تصادفی ساده چند مرحله‌ای است. نخست حجم نمونه و سپس براساس نسبت جنسی، تعداد مدرسان زن و مرد تعیین گردید و در مرحله بعد مراکز دانشگاهی، به صورت تصادفی ساده گزینش گردید. سپس مدرسان مراکز براساس نسبت تعیین شده، مورد مطالعه قرار گرفتند.

شیوه گردآوری اطلاعات: از پرسشنامه استفاده شد که اعتبار آن از طریق اعتبار صوری و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ spss در سطح بسیار بالایی (۰/۸۴/۷۸) به دست آمد.

متغیرها و شاخص‌ها و معرف‌ها همراه با آلفای کرونباخ آنها در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول شماره ۱: پایایی متغیرهای اساسی مورد مطالعه براساس آلفای کرونباخ

متغیرها	شاخص‌ها	معرف‌ها	آلفای کرونباخ = پایایی
مستقل	انسجام ملی	اتحاد ملی	۷ معرف
		معیارهای وحدت	۹ معرف
		عدالت اجتماعی	۴ معرف
		فضای عاطفی سرشار از محبت	۴ معرف
		نظم اجتماعی	۴ معرف
جمع پایایی متغیرهای مستقل			
وابسته	توسعه	۴ معرف	۷۸/۲٪
پایایی کل متغیرها			
۸۶/۸٪			
۸۴/۷۸٪			

همان‌طور که مشاهده می‌شود پایایی و ضریب اطمینان متغیرهای مستقل (۲۸ متغیر) بسیار بالاست (۸۶/۸٪) که مناسب بودن آنها را برای تحلیل تبیین می‌نماید.

نوع و سطح سنجش متغیرها

متغیر مستقل (انسجام ملی و مؤلفه‌های آن) و متغیر وابسته (توسعه ملی) در سطح اسمی بوده اما در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت و به صورت فاصله‌ای ساختگی سنجیده شد و برای سنجش شدت همبستگی و رگرسیون یک و چند متغیره آنها از نرم‌افزار spss استفاده شده است. دانشگاه پیام نور استان همدان و مدرسان متغیر کنترل می‌باشند.

یافته‌ها
۱- یافته‌های توصیفی پاسخگویان

وضعیت پاسخگویان به لحاظ آمار توصیفی، در جدول شماره ۲ خلاصه شده است.

جدول شماره ۲: توزیع آماری (فراوانی و درصد) ویژگی‌های فردی پاسخگویان (۱۰۸ نفر)

متغیر	فراوانی	درصد	متغیر	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۲۷	کمتراز ۵ سال	۵۹	۵۵/۱
	مرد	۸۳	۵-۱۰	۳۵	۳۲/۴۰
سن	زیر ۲۸ سال	۲۶	۱۱-۱۵	۳	۲/۷۷
	۲۸-۳۸ سال	۶۷	۱۶-۲۰	۶	۵/۵۵
	۳۹-۴۸ سال	۱۲	۲۱-۲۵	۳	۲/۷۷
	بیشتر از ۴۸ سال	۲	بیشتر از ۲۵ سال	۴	۳/۷
رشته تدریس	علوم اجتماعی و مرتبط	۳۵	همدان	۵۸	۵۳/۷۰
	ادبیات و مرتبط	۱۳	بهار	۲۲	۲۰/۳۷
	معارف و مرتبط	۷	تویسرکان	۲۱	۱۹/۴۴
	مدیریت و مرتبط	۳۰	مراکز دیگر	۷	۶/۴۸
	سایر	۲۳	سایر	۲	۱/۸۵
محل خدمت	عضو اصلی	۳۲/۷۰	محل خدمت	۳۵	۳۲/۷۰
	محل خدمت	۱۲/۱	محل خدمت	۱۳	۱۲/۱
	محل خدمت	۶/۵	محل خدمت	۷	۶/۵
	محل خدمت	۲۷/۷۷	محل خدمت	۳۰	۲۷/۷۷
	محل خدمت	۲۱/۲۹	محل خدمت	۲۳	۲۱/۲۹

همان‌طور که جدول شماره ۲ نشان می‌دهند، حدود ۷۵/۴۵ درصد پاسخگویان مرد می‌باشند که تقریباً ۳ برابر زنان (۲۴/۵۵ درصد) هستند. بیشترین طبقه سنی پاسخگویان با ۶۲/۶ درصد، در طبقه ۲۸-۳۸ ساله قرار می‌گیرند و مسن‌ترین پاسخگویان با ۱/۹ درصد، بیشتر از ۴۸ سال دارند. ۳۲/۷۰ درصد در علوم اجتماعی - اقتصادی و رشته‌های مرتبط با آن تدریس دارند و ۲۷/۷۷ درصد در مدیریت و رشته‌های مرتبط با آن تدریس دارند که رتبه‌های اول و دوم را در جامعه مورد مطالعه دارند. سپس رشته‌های دیگر علوم انسانی در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. ۸۷/۵ درصد کمتر از ۱۰ سال سابقه تدریس دارند که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص می‌دهد. ۸/۳۳ درصد مدرسین مدعو هستند.

یافته‌های استنباطی

برای بررسی رابطه معناداری بین متغیرها از رگرسیون یک و چند متغیره در تأیید یا رد فرضیه‌ها استفاده شده است. عملیات آماری در نرم‌افزار spss با ورژن ۱۶ انجام گرفت و یافته‌های ۶ فرضیه در جدول شماره ۳ خلاصه شد.

جدول شماره ۳: رگرسیون متغیرهای انسجام ملی با توسعه ملی - $n = 108$

معنی داری ^۳	درجه آزادی df1	آزمون آماری F	ضریب تعیین استاندارد شده R ^۲	ضریب تعیین ^۱	ضریب همبستگی R	فرضیه‌ها
۰/۰۰۱	۱	۱۲/۱۹۶	۰/۰۹۶	۰/۱۰۵	۰/۳۲۴	۱
۰/۰۳۳	۱	۴/۶۵۲	۰/۰۳۳	۰/۰۴۵	۰/۲۰۵	۲
۰/۰۳۰	۱	۴/۸۴۴	۰/۰۳۵	۰/۰۴۴	۰/۲۰۹	۳
۰/۰۰۸	۱	۷/۲۸۷	۰/۰۵۶	۰/۰۶۵	۰/۲۵۵	۴
۰/۰۰۰	۱	۲۴/۵۶۵	۰/۱۸۲	۰/۱۹۰	۰/۴۳۵	۵
۰/۰۰۰	۱	۱۱/۵۲۱	۰/۰۹۰	۰/۰۹۹	۰/۳۱۴	۶

۱- فرضیه اول؛ رابطه معناداری بین اتحاد ملی با توسعه ملی وجود دارد به گونه‌ای که با افزایش اتحاد در جامعه میزان توسعه نیز افزایش می‌یابد.

فرض صفر: بین اتحاد ملی با توسعه ملی رابطه معناداری وجود ندارد (H0).

فرض مخالف: بین اتحاد ملی با توسعه ملی رابطه معناداری وجود دارد (H1).

با استناد به جدول شماره ۳، فرضیه ۱ در سطح اطمینان ۹۵٪ تأیید شد. زیرا همبستگی بین دو متغیر اتحاد ملی و توسعه ملی معنادار است و این همبستگی نیز قوی و مثبت است. یعنی با افزایش اتحاد ملی، می‌توان افزایش توسعه ملی را پیش‌بینی کرد. ($R = 0.324$ ، $Sig = 0.001 < 0.05$)

۲- فرضیه دوم؛ رابطه معناداری بین معیار وحدت با توسعه ملی وجود دارد. به گونه‌ای که هر قدر معیارهای اخلاقی و ارزش‌های انقلابی در جامعه بیشتر تکریم شده و رعایت گردد به همان نسبت توسعه ملی نیز افزایش می‌یابد.

فرض صفر: $(H0) = (H1)$ عدم رابطه: فرض مخالف: $(H1) \neq (H0)$ وجود رابطه

با استناد به جدول شماره ۳، فرضیه ۲ در سطح اطمینان ۹۵٪ تأیید شد. زیرا همبستگی بین دو متغیر معیارهای وحدت با توسعه ملی معنادار است و این همبستگی نیز قوی و مثبت است. با افزایش توجه به معیارهای وحدت از سوی آحاد جامعه، می‌توان افزایش توسعه ملی را پیش‌بینی کرد. ($R = 0.205$ ، $Sig = 0.033 < 0.05$)

۲- فرضیه سوم؛ رابطه معناداری بین نظم اجتماعی با توسعه ملی وجود دارد. به گونه‌ای که هر قدر نظم در جامعه بیشتر رعایت گردد به همان نسبت بستر مناسب برای توسعه فراهم می‌گردد.

1. R Square

2. Adj R Square

3. Sig

فرض صفر: $(H_0) = (H_1)$ عدم رابطه: فرض مخالف: $(H_0) \neq (H_1)$ وجود رابطه با استناد به جدول شماره ۳، همبستگی بین دو متغیر نظم اجتماعی و توسعه ملی مستقیم و قوی می‌باشد. این همبستگی در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است و فرض مخالف تأیید شد. با افزایش نظم اجتماعی، می‌توان افزایش توسعه ملی را پیش‌بینی کرد. ($F = ۴/۸۴۴$ و $df1 = ۱$ ، $R = ۰/۲۰۹$ ، $Sig = ۰/۰۳۰ < ۰/۰۵$)

۴- فرضیه چهارم؛ رابطه معناداری بین مهیا ساختن فضای عاطفی محبت‌آمیز برای نسل جوان با توسعه ملی وجود دارد.

فرض صفر: $(H_0) = (H_1)$ عدم رابطه و فرض مخالف: $(H_0) \neq (H_1)$ وجود رابطه با استناد به جدول شماره ۳، همبستگی بین دو متغیر فضای عاطفی و توسعه ملی قوی و مستقیم می‌باشد. این همبستگی در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است و فرض مخالف تأیید شد. با افزایش فضای عاطفی محبت‌آمیز، می‌توان افزایش توسعه ملی را پیش‌بینی کرد. ($F = ۷/۲۸۷$ و $df1 = ۱$ ، $R = ۰/۲۵۵$ ، $Sig = ۰/۰۳۰ < ۰/۰۵$)

۵- فرضیه پنجم؛ رابطه معناداری بین اجرای عدالت اجتماعی با توسعه ملی وجود دارد.

فرض صفر: $(H_0) = (H_1)$ عدم رابطه فرض مخالف: $(H_0) \neq (H_1)$ وجود رابطه با استناد به جدول شماره ۳، همبستگی بین دو متغیر اجرای عدالت اجتماعی و توسعه ملی قوی و مستقیم و معنادار است و فرض مخالف در سطح ۹۵ درصد اطمینان تأیید شد. با اجرای عدالت اجتماعی، می‌توان افزایش توسعه ملی را پیش‌بینی کرد.

($F = ۲۴/۵۶۵$ و $df1 = ۱$ ، $R = ۰/۴۳۵$ ، $Sig = ۰/۰۰۰ < ۰/۰۵$)

۱- فرضیه ششم؛ رابطه معناداری بین انسجام ملی^۱ با توسعه ملی وجود دارد. یعنی در ترکیب ۵ فرضیه بالا که مؤلفه‌ها و شاخص‌های انسجام ملی را تشکیل می‌دهند، همبستگی قوی و رابطه معناداری وجود دارد به گونه‌ای که هر قدر اتحاد ملی، رعایت معیارهای وحدت از سوی آحاد جامعه، نظم اجتماعی، فراهم کردن بستر و محیط عاطفی مناسب، اجرای عدالت اجتماعی که تشکیل دهنده انسجام اجتماعی در این پژوهش می‌باشند، بیشتر شود به همان نسبت توسعه و بالندگی جامعه افزایش می‌یابد.

فرض صفر: $(H_0) = (H_1)$ عدم رابطه و فرض مخالف: $(H_0) \neq (H_1)$ وجود رابطه با استناد به جدول شماره ۳، همبستگی بین دو متغیر انسجام اجتماعی و توسعه ملی قوی و مستقیم می‌باشد. این همبستگی نیز معنادار است و فرض مخالف در سطح اطمینان ۹۵٪ تأیید شد. با افزایش انسجام ملی، می‌توان افزایش توسعه ملی را پیش‌بینی کرد. ($F = ۱۱/۵۲۱$ و $df1 = ۱$ ، $R = ۰/۳۱۴$ ، $Sig = ۰/۰۰۰ < ۰/۰۵$)

۱. در این پژوهش انسجام ملی به‌عنوان یک متغیر مستقل در رابطه با توسعه ملی به‌عنوان متغیر وابسته قرار می‌گیرد.

تحلیل مسیر

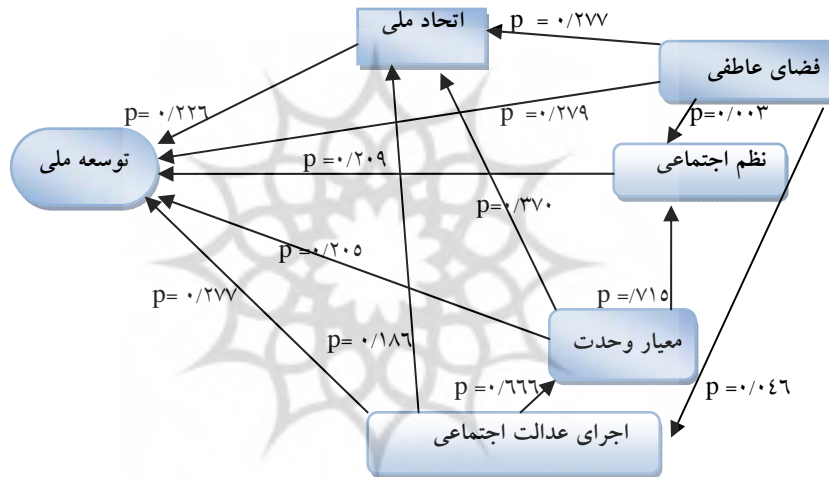
مجموع تأثیرات متغیرهای مستقل (پیش بین) بر متغیر وابسته (ملاک) در جدول شماره ۴ خلاصه شده است.

جدول شماره ۴: مجموع تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (توسعه ملی)

متغیر	اثرات مستقیم	اثرات غیر مستقیم	مجموع اثرات
اتحاد ملی	۰/۲۲۶	۰/۴۴۶	۰/۷۷۲
معیار وحدت	۰/۲۰۵	۰/۸۱۹	۱/۰۲۴
نظم اجتماعی	۰/۲۰۹	۰/۸۶۳	۱/۰۷۲
فضای عاطفی (محبت‌آمیز)	۰/۲۷۹	۰/۹۰۵	۱/۱۸۴
اجرای عدالت	۰/۲۷۷	۰/۷۸۲	۱/۰۵۹

همان‌طور که جدول نشان می‌دهد فضای عاطفی توأم با محبت بیشترین اثر مستقیم و غیرمستقیم را بر توسعه ملی دارد (۱/۱۸۴). نظم اجتماعی و اجرای عدالت اجتماعی نیز بعد از ایجاد فضای عاطفی، بیشترین تأثیر مستقیم و غیرمستقیم را بر توسعه ملی دارد (۱/۰۷۲ و ۱/۰۵۹).

تصویر اثرات در تحلیل مسیر در نمودار شماره ۲ نمایش داده شده است.

نمودار شماره ۲: تحلیل مسیر متغیرها

همان‌طور که تحلیل مسیرنمایان می‌سازد، متغیر اتحاد ملی بیش از سایر متغیرها تحت تأثیر سایر متغیرها قرار گرفته و فضای عاطفی بیشترین تأثیر را بر سایر متغیرها دارد.

نتیجه‌گیری و بحث

براساس یافته‌ها این نتیجه به دست آمد که انسجام ملی و توسعه ملی با هم همبستگی قوی دارند. همان‌طور که یافته نشان دادند ۶ فرضیه تحقیق تأیید شدند یعنی نه تنها رابطه‌ای قوی و مثبت و معنادار بین متغیر انسجام ملی با توسعه ملی وجود دارد (فرضیه ۶) بلکه بین مؤلفه‌ها و شاخص‌های انسجام ملی با توسعه ملی نیز این رابطه معنادار و همبستگی قوی وجود دارد (فرضیه‌های ۱ تا ۵).

این یافته‌ها در راستای آموزه‌های دینی است و تئوری‌های موتقی (۱۳۸۷)، رفیع‌پور (۱۳۷۷)، پارسنز و دورکیم و نظریات آزادارمکی، اخوان‌الصفاء، فارابی، خواجه نصیرالدین طوسی و یافته‌های تجربی ولی‌پور (۱۳۸۶) و خطیبی (۱۳۸۶) را تأیید می‌کند. هر قدر در جامعه عدالت اجتماعی بیشتر اجرا گردد به همان نسبت افراد در مقایسه با یکدیگر کمتر دچار احساس بی‌قدرتی شده و کمتر احساس تبعیض و بی‌عدالتی کرده و برای سربلندی و توسعه کشورشان تلاش خواهند کرد.

براساس یافته‌های این پژوهش رابطه بین مؤلفه‌های انسجام ملی با توسعه ملی بسیار قوی و معنادار است ($R = 0/314$). براساس شدت رابطه، همبستگی‌های بین مؤلفه‌های انسجام ملی با توسعه ملی به ترتیب زیر می‌باشد؛ ۱- اجرای عدالت اجتماعی، ($R = 0/435$) ۲- اتحاد ملی ($R = 0/324$)، ۳- فضای عاطفی توأم با محبت ($R = 0/255$)، ۴- نظم اجتماعی ($R = 0/209$) و ۵- معیار وحدت ($R = 0/205$). این ارتباط و همبستگی زمانی شدیدتر می‌شود که ترکیبی جامع از همه مؤلفه‌ها در جامعه وجود داشته باشد و همه آحاد جامعه عامل به آن باشند و برای اجرای آنها تلاش کنند. وحدت و انسجام از مؤلفه‌های مورد تأکید در اندیشه‌های دینی است. جامعه‌ای که دارای وفاق اجتماعی و همبستگی ملی و رفع بحران هویت است از نعمت توسعه برخوردار می‌گردد.

هم‌چنین براساس یافته‌های تحلیل مسیر، فضای عاطفی توأم با محبت بیشترین اثر مستقیم و غیرمستقیم را بر توسعه ملی دارد ($1/184$). لازمه هر نوع توسعه و پیشرفتی فراهم شدن بستر عاطفی توأم با مهر و محبت است در فرهنگ عامه در ضرب‌المثل ایرانی هم وجود دارد که؛ «از محبت خارها گل می‌شوند». وقتی اساس روابط اجتماعی بر محبت بنا شود، عشق و عاطفه مثبت، انگیزه تلاش و فعالیت و تعاون تولید می‌کند و هر غیرممکنی را ممکن و هر ناشدنی را شدنی می‌سازد. در شرایط عاطفی سازنده است که دست‌ها با هم و افکار یکی شده و همگان همه چیز را برای همه می‌خواهند و

خودخواهی از جامعه دور می‌شود. جامعه در مسیر پیشرفت و توسعه سوق داده می‌شود. این یافته، نظر فارابی و شیخ طوسی نیز را تأیید می‌کند.

نظم اجتماعی و اجرای عدالت اجتماعی نیز بعد از ایجاد فضای عاطفی، بیشترین تأثیر مستقیم و غیرمستقیم را بر توسعه ملی دارد (۱/۰۷۲ و ۱/۰۵۹). این یافته نیز بر اساس نظرات عقل سلیم، در مبانی نظری، ملهم از ارزش‌های دینی و اعتقادات اسلامی جامعه می‌باشد و در راستای نظرات بزرگان دین در زمان گذشته و حال می‌باشد.

در تئوری تقسیم کار دورکیم و نظام اجتماعی پارسنز و توسعه رفیع‌پور نیز انسجام اجتماعی، نظم اجتماعی و اعتماد را در جامعه تزیق می‌کند. با استناد به نظریات بیان شده، اجرای عدالت اجتماعی و تقویت اتحاد ملی، بستر مناسب روابط مبتنی بر عشق و دوست داشتن و دگرخواهی فراهم شده، کارها براساس تعاون و همدلی پیش می‌رود و همان‌طور که جامعه‌شناسان معاصر معتقدند، توسعه ملی تک‌بعدی نیست بلکه براساس ارزش‌های اجتماعی و ملی و قوانین اخلاقی سازنده، تمام ابعاد اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی و سیاسی را دربرمی‌گیرد. این نتیجه کلی را یافته‌ها نیز به وضوح نشان می‌دهند. همبستگی بین انسجام ملی با توسعه ملی بسیار شدید و قوی می‌باشد ($R = 0/458$).

بنابراین انسجام ملی زمانی متحقق خواهد شد که جامعه از نظم اجتماعی، عدالت اجتماعی، احترام متقابل بین اعضا و ایمان به خدا، محبت به هم برخوردار باشد، اعضا نه تنها دارای روابط اجتماعی منظم و دوستانه با یکدیگرند بلکه در برابر دشمن، موضع مناسب و روشن دارند. اختلاف سلیقه‌ها در این جامعه پذیرفته شده و تحمل اجتماعی افزایش می‌یابد (ن.ک: موثقی، ۱۳۸۷) و افراد مانند دو هم‌مباحثه‌ای (مقام معظم رهبری، ۷۸/۱/۵) به شفاف‌سازی موضع‌گیری‌ها می‌پردازند. در این شرایط، سرمایه اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی تقویت شده و توسعه ملی به معنای برخورداری همه آحاد جامعه از آرامش و امنیت و ثبات و در یک کلمه رفاه عمومی برخوردار می‌گردند.

از راهکارهای اساسی برای تقویت انسجام و رسیدن به توسعه، اجرای درست قوانین و پرهیز از رابطه‌گرایی، بنیادگرایی، سنت‌گرایی و تجدد مآبی است، تلاش برای دشمن‌شناسی از طریق رسانه‌های ملی، سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان ارشاد و فرهنگ اسلامی، آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها، نیروی انتظامی، تشکیل میزگردهای گفتگو و انجمن‌های علمی دولتی و غیردولتی با هدف روشنگری اندیشه‌ها در جهت افزایش تحمل و انعطاف‌پذیری جامعه، تقویت تقسیم کار براساس شایستگی و تخصص و تعهد هم‌زمان، فراهم کردن فضای عاطفی محبت‌آمیز و مبتنی بر اعتماد

متقابل و تعاون و همکاری و دوستی بین آحاد مردم و بین مسئولین و مردم، آموزش احترام و عمل به قوانین اخلاقی و هنجاری در جهت تقویت نظم و اعتماد اجتماعی، همگی می‌توانند توسعه پایدار ملی را به دنبال داشته باشند. برای ساختن و رسیدن به هر ارزش مثبتی باید هزینه‌ای پرداخت، هر قدر ارزش مهم‌تر باشد، هزینه سنگین‌تر می‌گردد. بنابراین داشتن جامعه توسعه یافته و منسجم با نسلی کوشا و حقیقت‌جو، نیازمند مدیریت زمان با برنامه‌ریزی دقیق و استفاده از فرصت‌ها و تأکید بر داشته‌ها و خود باروری است.

یادداشت‌ها

- ۱- آرشیو مقاله سیاسی خارجی www.aftabnews.ir/vdceep8p.jh8pxi9bbj.html
- ۲- ولیس رجل احرض علی جماعه امه محمد صلی‌الله علیه و آله والفتها منیء ایتقی بذالک حسن الثواب و کرم الماب.
- ۳- برای رعایت اختصار در فرضیه‌های بعدی به جای جمله خبری فرض‌های آماری از رابطه ریاضی ساده شده استفاده گردیده است.

منابع

- علی ابن ابی طالب (ع) (۱۳۹۰ هـ.ق - ۱۳۵۱ هـ.ش): *نهج البلاغه*، گردآورنده فیض الاسلام، بی‌نا.
- آرون، ریمون (۱۳۷۰): *مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی*، ترجمه باقر پرهام، ج ۲، تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی - شرکت سهامی.
- آزادارمکی، محمدتقی (۱۳۸۶): *تاریخ تفکر اجتماعی در اسلام از آغاز تا دوره معاصر*، ج ۳، تهران: انتشارات علم.
- ابن خلدون، عبدالرحمن (۱۳۵۲): *مقدمه ابن خلدون*، ج ۱، تهران: ترجمه محمد پروین گنابادی، انتشارات، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- احمدی، حمید (۱۳۸۳): *قومیت و قوم‌گرایی در ایران*، ج ۴، تهران: نشر نی.
- ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری (۱۳۸۱): *جامعه‌شناسی توسعه*، ج ۴، مؤسسه نشر کلمه.
- استونز، راب (۱۳۸۱): *متفکران بزرگ جامعه‌شناسی*، ترجمه مهرداد میردامادی، ج ۲، نشر مرکز.
- بارنز، هری المر و هوارد بکر (۱۳۷۰): *تاریخ اندیشه اجتماعی*، ج ۲، ترجمه جواد یوسفیان و علی‌اصغر مجیدی، تهران: امیرکبیر.
- باقری، سیامک (۱۳۷۹): *وحدت مواضع امام و رهبری - رفتار جناح‌ها*، ج ۱، اداره سیاسی ستاد نمایندگی ولی فقیه در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
- بیبی، ارل (۱۳۸۱): *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی*، ترجمه رضا فاضل، تهران: انتشارات سمت.
- بیکر، ترزا ال (۱۳۸۶): *نحوه انجام تحقیقات اجتماعی*، ترجمه هوشنگ نایی، ج ۱، تهران: نشر نی.
- تنهایی، ج.ا (۱۳۷۹): *درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی*، ج ۴، انتشارات نی نگار، نشر مرندیز.
- تودارو، مایکل (۱۳۶۶): *توسعه اقتصادی در جهان سوم*، ترجمه غلامعلی فرجادی، ج ۱ و ۲، انتشارات سازمان برنامه و بودجه.
- توسلی، غلام عباس (۱۳۷۰): *نظریه‌های جامعه‌شناسی*، ج ۱، سمت.

- جوانی، یدالله (۱۳۸۶): «ضرورت وحدت قومی در کشور» راه راستان، ارگان رسمی نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، *ماهنامه فرهنگی، اجتماعی، اعتقادی و سیاسی*، س ۲، ش ۱۱، صص ۱۶-۱۷.
- چلبی، مسعود (۱۳۸۲): *بررسی نظام شخصیت در ایران*، تهران: ج ۱، مؤسسه پژوهشی فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- خطیبی، اعظم (۱۳۸۷): «شناخت مؤلفه‌های اتحاد ملی و رابطه آن با امنیت پایدار مردمی»، *فصلنامه مطالعات بسیج*، س ۱۱، ش ۴۱، صص ۸۱-۱۱۴.
- داد، سی‌اچ (۱۳۶۹): *رشد سیاسی*، ترجمه عزت‌اله فولادوند، ج ۲، تهران: نشر نو.
- دورکیم، امیل (۱۳۵۹): *تقسیم کار اجتماعی*، ترجمه حسن حبیبی، تهران: انتشارات قلم.
- رسول‌زاده، میکائیل (۱۳۸۶): «مؤلفه‌های اتحاد ملی و شیوه‌های انتقال آن به نسل جوان»، *مجموعه مقالات منتخب پنجمین جشنواره علمی - پژوهشی فرهنگیان بسیجی*، انتشارات مهر برنا، صص ۳۲-۳۵.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۷): *توسعه و تضاد*، ج ۳، شرکت سهامی انتشار.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۴): *نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، ج ۱، ترجمه محسن ثلاثی، انتشارات علمی.
- زیباکلام، صادق (۱۳۸۲): *ما چگونه ما شدیم؟ ریشه‌یابی علل عقب‌ماندگی در ایران به انضمام نقدها و نظرها*، ج ۱۲، انتشارات روزنه.
- سیف‌اللهی، سیف‌الله (۱۳۸۱): «جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران»، *مجموعه مقالات و نظرها*، ج ۱، مؤسسه انتشارات جامعه‌پژوهان سینا.
- شرابی، هشام (۱۳۸۰): *پدرسالارجدید*، ترجمه احمد موثقی، تهران: انتشارات کویر.
- علی‌بابایی، غلامرضا (۱۳۶۹): *فرهنگ سیاسی*، ج ۱، ش ۲، تهران: ویس.
- غنوی، امیر (۱۳۹۰): «عدالت اجتماعی از دیدگاه اسلام»، *مجله انتظار موعود*، ش ۱۳ بهار ۹۰ به نقل از سایت انتظار.
- قانع‌راد، محمدمبین (۱۳۸۵): «وضعیت اجتماع علمی در رشته علوم اجتماعی»، *نامه علوم اجتماعی*، علمی - پژوهشی، ش ۲۷، صص ۲۷-۵۶.
- کچوئیان، حسین (۱۳۷۳): «توسعه و جامعه‌شناسی: توسعه جامعه‌شناسی»، *نامه علوم اجتماعی*، دوره جدید، ج ۳ (۱)، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، صص ۲۵۴-۲۵۷.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷): *پیامدهای مدرنیته*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز.
- ----- (۱۳۷۸): *تجدد و تشخیص*، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
- لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۸۷): *جامعه‌شناسی توسعه*، ج ۶، دانشگاه پیام نور.
- مطهری، مرتضی (۱۳۵۳): *عدل الهی*، تهران: انتشارات اسلامی.
- موثقی، سیداحمد (۱۳۷۵): *استراتژی وحدت در اندیشه سیاسی اسلام*، ج ۱، قم: دفتر تبلیغات اسلام.
- ----- (۱۳۸۷): *دین، جامعه و دولت در ایران*، ج ۱، تهران: انتشارات مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- نراقی، یوسف (۱۳۷۰): *توسعه و کشورهای توسعه‌نیافته*، ج ۱، شرکت سهامی انتشار.
- وثوقی، منصور و نیک‌خلق، علی‌اکبر (۱۳۸۶): مبانی جامعه‌شناسی، انتشارات بهینه.
- ولی‌پور، مینو (۱۳۸۶): «عوامل شکل‌گیری اتحاد ملی و انسجام اسلامی»، *مجموعه مقالات منتخب پنجمین جشنواره علمی - پژوهشی فرهنگیان بسیجی*، انتشارات مهر برنا، صص ۸۳-۸۵.
- یاراحمدی خراسانی، مهدی (۱۳۹۰): *مدیریت اسلامی و الگوهای آن*، انتشارات ایلیا فخر.
- Collins, R(2000); *The sociology of philosophies*, the Belknap press of Harvard University press.
- Giddens, Anthony(1984); *The Consequences of Modernity*, Stanford; Stanford University Press.
- Parsons, T. (1951); *The Social System*, New York: Free press.